

ΙΧΘΥΟΠΩΛΕΙΑ - ΚΡΕΣΟΠΩΛΕΙΑ - ΜΑΝΑΒΙΚΑ - ΨΗΛΙΚΑΤΖΙΔΙΚΑ

Στα μπακάλικα και παντοπωλεία της παλιάς Πάτρας

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ - ΟΙ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑΡΧΕΣ - ΟΙ ΠΕΛΑΤΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΓΑΖΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΟΣ:
ΤΑΣΟΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Βασικό ρόλο στο εμπόριο της Πάτρας έπαιξαν αναμφίβολα τα μαγαζιά που εμπορεύονταν βασικά είδη πρώτης ανάγκης για την καθημερινή διατροφή των Πατρινών. Από τα πρώτα παντοπωλεία και ψηλικατζδικα μέχρι τα μεγάλα μπακάλικα κι ακόμα, τα ιχθυοπωλεία και τα κρεοπωλεία. Χρόνια πριν την επέλαση των Σούπερ Μάρκετ, κάθε γειτονιά στην παλιά Πάτρα είχε το δικό της μπακάλικο, το δικό της ψαράδικο, το δικό της κασάπικο και το δικό της μανάβικο. Και τα καθημερινά ψώνια από

τα συγκεκριμένα είδη καταστημάτων, για το καθημερινό τραπέζι, ήταν μια ιδιαίτερη ιεροτελεστία, καθώς είχαμε το γεγονός της επιλογής, που σήμερα δεν υπάρχει πια, τουλάχιστον στον βαθμό που υπήρχε τότε. Σχεδόν όλα αυτά τα αγαθά είναι πια συσκευασμένα και τυποποιημένα στις προθήκες των μεγάλων Σούπερ Μάρκετ. Οι νέοι της εποχής δεν πρόκεινται να πάνε στον μπακάλη για να πάρουν χύμα φακές από το ανοικτό τσουβάλι στην είσοδο του μαγαζιού. Και οι φωτογραφίες που ακολουθούν στις σελίδες του ανά χειρας τεύχους των «Επιλογών» της «Πελοποννήσου», θα τους φανούν «ξένες», όπως και τα πλάνα του Ζήκου στον «Μπακαλόγατο»...

☉ Το παντοπωλείο Γ. Σταθόπουλου (αρχείο Νικόλα Σταθόπουλου)

☉ Σε ένα μανάβικο στην οδό Αγίου Ανδρέου, πλησίον με την Αγίου Νικολάου το 1956 (λήψη Svenn Eske Kristensen)

➔ **ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΑΣ** κατά τον 19ο και τον 20ό αιώνα είχαν κατατάξει την Αχαΐα στην πρωτοπορία της Ελλάδας και της Ευρώπης. Είχαν φέρει ανάπτυξη, ευημερία και πολιτισμό. Σήμερα, δυστυχώς, διανύουμε την πιο «σκοτεινή» περίοδο. Οι επιχειρήσεις και οι επαγγελματίες πλήττονται, ενώ η Αχαΐα είναι στις τελευταίες θέσεις σε όλους τους δείκτες. **Η παράταξη «Επιμελητήριο Πρωταγωνιστής»** ιδρύθηκε για να μετατρέψει το Επιμελητήριο από «απόντα» σε «πρωταγωνιστή» της προσπάθειας να πάρει ξανά η Αχαΐα τη θέση που της αρμόζει στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Στο πλαίσιο αυτό, σας προσφέρουμε μια σειρά **Ενθέτων** που περιγράφουν την **ένδοξη ιστορία των επιχειρήσεων και των επαγγελματιών της Αχαΐας**.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΑΧΑΪΑΣ

- ➔ Η ανάπτυξη και η τοπική οικονομία στον 19ο και 20ό αιώνα
- ➔ Βιομηχανίες-Επιχειρήσεις-Πρόσωπα-Γεγονότα

ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΗΣ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΜΕ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Φρέσκο ψάρι στην αγορά της Πάτρας

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ Ο ΠΑΤΡΑΪΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ ΤΡΟΦΟΔΟΤΟΥΣΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΑΠΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Δεν έλλειψε ποτέ το φρέσκο ψάρι από το διαίτολόγιο της Πάτρας. Και δεν αναφερόμαστε μόνο στη σύγχρονη εποχή, αλλά από αρχαιότατων χρόνων.

Και μάλιστα κατά τον ίδιο τρόπο, ψάρεμα με τις βάρκες στα ανοικτά του Πατραϊκού με αφετηρία τη μύτη που υπήρχε τότε στην Ψηλή, όπως ακριβώς και σήμερα, όπου στο ίδιο σημείο είναι η ιχθυόσκαλα.

Διαβάζουμε σχετικά στο «Ιστορικό Λεξικό των Πατρών» του Κώστα Ν. Τριανταφυλλού:

«Ήδη κατά την αρχαιότητα ήτο γνωστόν ότι εις τον Πατραϊκόν κόλπον αλιεύονται πολλοί κέφαλοι οξύρυγχοι, και καστρεύς (άδηφάγος) κέφαλος και θεόποις λαύραξ. Κατά Αιμιλιανόν αλισκονται περί τον κόλπον τον Αχαϊκόν πολλοί διά το λυπώδες αυτών εις τα αφροδίσεια». Το άρρεν του κεφάλου κατά την εποχήν της αναπαγωγής καλείται στεράδι και το θήλυ μπάφα και ο μικρότερος κέφαλος, οξύς το ρύγχος και λίαν ακόλαστος, μύζινος, σήμερον μυξινάρι. Ο Αιμιλιανός αναφέρει τον τρόπον αλιείας των κεφάλων. Αλιείς Πατρών με δίκτυα αναφέρει συγκεκριμένως ο Πausανίας ότι ανέσταν από την θάλασσαν το πλυσίον αυτής κείμενον άγαλμα του Ποσειδώνος. Επί Φραγκοκρατίας έχομεν

1

Εξάγονται εκείθεν τσιπούρες, κέφαλοι με καλόν αυγοτάραχον, λαυράκια, μυξινάρια, λεύκινοι, γλώσσαί, σαργοί, εγχέλεις και πολλά μύδια

και αλιεταν από τσιπούρες, αι οποιαί μάλιστα εστέλλοντο εις τον Πάπαν Ρώμης αλίπασοι. Πριν επί Αυγούστου βεβαιούται ότι υπήρχε το ιχθυοτροφείον Μεσολογγίου νυν, τότε της πόλεως Καλυδώνος. Τούτο ο αυτοκράτωρ έδωσεν εις την Ρωμαϊκήν αποικίαν των Πατρών. Και εις Αραξον παραμοία λίμνη, η, όπως και αι του Μεσολογγίου σήμερον, λιμνοθάλασσα και μάλιστα δύο, η κυρίως παρά το ακρωτήριον και ΒΔ αυτού και η του Προκοπίου προς ΝΔ αυτού. Φαίνεται ότι είναι έργον των Φραγκικών χρόνων, δι' αυτό και λέγεται του Πάπα, εφόσον

πρώτος ο Πάπας ως Δημόσιον (αρχιεπ. βαρωνείας των Πατρών) ήτο κύριος αυτής ή εν πάση περιπτώσει πρώτος εξεμεταλλεύθη αυτάς, κατασκευάσας τον Βόρειον λώρον (λωρίδα γης). Εξάγονται εκείθεν τσιπούρες, κέφαλοι με καλόν αυγοτάραχον, λαυράκια, μυξινάρια, λεύκινοι, γλώσσαί, σαργοί, εγχέλεις και πολλά μύδια. Τα προϊόντα της αλιείας και των γύρω των Πατρών ιχθυοτροφείων, εδίδον εις αυτάς βιομηχανικήν τινα κίνησιν. Εις έγγραφον μονής Γηροκομείου του 1467 αναφέρεται αποστολή αυγοταράχου εκ Πατρών».

2

**ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ
ΑΔΕΛΦΩΝ Κ. ΔΡΟΥΒΑ**

ΑΡΙΟ ΤΗΛ. 5-26

Σας προσφέρει διά σήμερον

ΧΑΪΛΑΡΙ ΜΑΥΡΟ
ΜΠΡΙΚ ΝΕΑΣ ΕΞΟΛΕΙΑΣ
ΑΥΓΟΤΑΡΑΧΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
• ΤΟ ΕΚΛΕΚΤΟ ΚΑΒΟΥΡΙ FANCY
• Ορεινός διά την αύριον. Πικραλίνα,
ΤΥΡΟΝ ΣΗΤΣΕΡΙΣ
• ΡΟΚΦΟΡ
ΚΑΣΕΡΙΑ • ΦΕΤΕΣ ΟΛΟΠΑΧΕΣ
ΜΑΝΟΥΡΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ • ΜΥΖΗΘΕΡΕΣ ΚΡΗΤΗΣ
Νέος έσοδείας

3

1 Η περίφημη Ιταλική ψαραγορά στην Πάτρα το 1927, που εκτεινόταν στην οδό Ζαΐμη, από τη Ρήγα Φεραίου έως την Αγίου Ανδρέου. Τουλάχιστον τρία μεγάλα ιχθυοπωλεία ήταν εκεί (αρχείο Archivii Alinari)

2 Υπαίθριος ψαραπώλης πριν από πολλά χρόνια απολαμβάνει τον καφέ του (αρχείο Σπύρου Αθναίου)

3 Χαβιάρι, μπρικ, αυγοτάραχο Μεσολογγίου και εκλεκτά καβούρια στο κατάστημα των αδελφών Δρούβα το μακρινό 1932, που τότε ήταν στην οδό Κορίνθου 125, κοντά στην Αστιγγος («Οδηγός Πατρών», αρχείο Ανδρέα Αύλικου)

4 Η αγορά στο Μαρκάτο

5 Η στεγασμένη αγορά στην οδό Γερμανού και Ηλείας, που σήμερα δεν υπάρχει πια. Λειτουργούσαν εντός της ιχθυοπωλεία, μπακάλικα και κρεοπωλεία

5

4

ΣΧΟΛΗ ΑΠΟΡΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Τα μπακαλόπαιδα στην Πάτρα

ΓΡΑΦΕΙ Η ΓΙΩΤΑ ΚΑΪΚΑ - ΜΑΝΤΑΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ... ΝΤΕΛΙΒΕΡΙ

Από το 1876 είχε ιδρυθεί στην Πάτρα η Σχολή Απόρων παιδών αλλά το καταστατικό της ψηφίστηκε το 1896, σύμφωνα με δημοσίευμα στον τοπικό Τύπο. Δημιουργήθηκε από μια επιτροπή με πρόεδρο το Δήμαρχο, Έλληνες και ξένους, εξέχοντα πρόσωπα της πατρινής κοινωνίας. Προκειμένου να ιδρυθεί η Σχολή δόθηκε ένα ποσό από το Δήμο, αλλά η δημιουργία της στηρίχτηκε κυρίως σε εράνους και ετήσιες συνδρομές. Επίσης, με βάση το δημοσίευμα της εφημερίδας η όλη δράση της επιτροπής προσπάθησε να στηριχτεί στη φιλανθρωπία και ευεργεσία. Αξίζει να τονίσουμε ότι, επειδή ακριβώς δεν υφίστατο αυτήν την περίοδο κρατική κοινωνική πολιτική, αυτή αναπληρωνόταν από Έλληνες και ξένους, οι οποίοι ίδρυσαν διάφορους συλλόγους, σχολές, αλλά και ιδρύματα.

Στη σχολή αυτή «...φοιτώσιν επί τα πολύ οι οψοκομισταί (= αυτοί που μετέφεραν τα ψώνια από τα μαγαζιά στα σπίτια - τα μπακαλόπαιδα) και οι μικροί εργάται, διδασκόμενοι και ηθικοποιούμενοι υπό ευγενών διδασκάλων». Ήταν αυτά τα παιδιά που στην τρυφερή τους ηλικία των 10, 12 και 15 ετών «...Υλικώς παλαίουσι τον αγώνα της ζωής, τον αγώνα της αυτοσυντηρήσεως πλέον έτι εισί πολλά τούτων περί των οποίων πρέπει να αποκαλυφθώμεν... έστιν ότε... φροντίζουσι δια τας μητέρας, δια τας αδελφάς, δια τους οίκους αυτών μετ' εκτάκτου στοργής.»

Ποια άραγε ήταν η ζωή τους στην πόλη; «...Αφού αποκάμωσιν όλην την ημέραν εργαζόμενα, αφού ταλαιπωρηώσιν τα μικρά αυτών σώματα εις κόπον και ιδρώτα, εις το καύμα του θερινού ήλιου, ή εις τον παγερόν του χειμῶνος βορράν, αφού πολλάκις υπό την ελλιπή αυτών ενδυμασίαν μέχρις οστέων βραχίωσι, τρώγουσιν όλίγον άρτον και πενικρόν τι προσφάγιον και φυλλάτουσι το πλείστον μέρος του ημερησίου αυτών κέρδους, ίνα αποστελώσιν προς τους οίκους αυτών, ή ίνα ενίοτε πτωχῶν και χήραν μητέρα κατορθώσωσι να φέρωσι και περιθάλωσι παρ' εαυτοίς... Και όταν υπό τας ταλαιπωρίας και τα ψύχη και τας βροχάς εμπέσωσι τέλος εις νόσον τινά, τις περιθάλπει, τις σπεύδει, τις πάσχει παρά το προσκεφάλαιον αυτών; Όμοι των κοινωνικών ανισοτήτων! Όμοι των κοινωνικών ατελειών!

Αξίζει να αναφέρουμε και τούτο. Σε εφημερίδες της εποχής διαβάζουμε ότι η καθαριότητα της πόλης ήταν ατελείωτη εκείνη την εποχή της αιχμής της. Ιδιαίτερα η περιοχή της σημερινής Ηφαίστου και μέχρι το Μαρκάτο ήταν γεμάτη ακαθαρσίες, περτώματα και γενικά βρωμίες.

☉ Μικρά παιδιά, μεταξύ άλλων εργαζομένων, στο Λιθοξοείο - Αποθήκη μαρμάρων Γ. Μεταξά, κάπου στην Πάτρα το 1903. Καρτ - ποστάλ εκδόσεων Α.Β. Πάσσα (αρχείο Βασίλη Καραβασίλη)

☉ Ευδιάκριτο το μικρό γκαρσόνι στο καφενείο του Ανδρέα Μπεζεριάνου. Πάτρα 1924 (αρχείο Στέλιου Αποστολόπουλου)

Τονίζεται ότι στην περιοχή αυτή ζούσαν πολλοί φτωχοί, εργάτες και βέβαια παιδιά, που ξάπλωναν για ύπνο στις στοές και στο υπαίθρο. Για όλους, λοιπόν, αυτούς τουαλέτες ήταν αυτοί οι δημόσιοι χώροι. Προσπαθεί το δημοσίευμα να προκαλέσει συναισθηματικά το λαό προκειμένου να συνεισφέρουν τον οβολόν τους, αλλά και να τονίσει, όπως διαβάζουμε, από άποψη θρησκευτική την αξία της πράξης τους. «...Μη τις των συμπολιτών, μη τις των χριστιανών εκφράσει δισταγμών περί της επιτυχίας του έργου, ρίπτων ούτω το δηλητήριο και εις άλλην πλην της εαυτού ψυχής. Μη τις είπυ: "είναι δυσχερές αι περιστά-

σεις". Θα ήνε βλασφημία τούτο... Είναι ίσως και τούτο μία απόδειξις ότι η φιλανθρωπία είναι η μάλλον θεία, η μάλλον χριστιανική των αρετών. Ο εν ημῖν Θεός αμείβει αμέσως την χριστιανικήν ευεργετούσαν ψυχὴν δια μιας ακτίνας της θείας Εδέμ... Αδελφοί! βοηθήσωμεν τους μικρούς ημών αδελφούς, ανοίξωμεν εις αυτούς το φως της αληθείας, το φως των γραμμάτων, το φως της ηθικής και της θρησκείας... Αίσχος εις ημάς να καταδικάζωμεν εις ακότος και τύφλωσιν τα τέκνα των πτωχών συμπολιτών μας, τα πτωχά και εγκαταλελειμμένα. Αίσχος και πένθος εις ημάς να αφήνωμεν τροφοδοτούμενας τας φυλακάς

των κακούργων αύριον από των εγκαταλειπομένων ούτω σήμερον τρυφερών παιδίων... Δεν απαιτούνται θυσίαι· μία καλή θέλησις... Το δίληπτον της χήρας θα ακτινοβολή εις τους αιώνας υπέρ τα εκατομμύρια των εισφορών των ζαμπλούτων. Ας στερηθώμεν δια την αγάπην των μικρών αδελφών μας μιας διασκεδάσεως κατ' έτος, μιας οιασδήποτε απολαύσεως. Αι ευγενείς δέσποιναι, αι καλά ημών γυναίκες ας θυσιάσωσι μικρόν μέρος της προς στολισμόν αυτών δαπάνης. Αι τρυφεραί ημών νεάνιδες ας θυσιάσωσιν εν των κοσμημάτων, μικρόν τι εν τω εαυτών κύκλω· η εσωτερική αγαλλίασις και ωραι-

ότερας έπι αυτάς θα καταστήσῃ, μάλλον ή πλείστοι όσοι πρόσθετοι κόσμοι.» Στην εφημερίδα του 1896 υπάρχει ο λόγος, που εκφωνήθηκε από κάποιον Σαρπ, για την έναρξη της λειτουργίας της Σχολής και αξίζει να παρουσιάσουμε κάποια σημεία που δείχνουν τον σκοπό και την αιτία που οδήγησε κάποιους Πατρινοίς στη δημιουργία της Σχολής Απόρων παιδών. «...Είναι ανάγκη εν τη Σχολή ταύτη να μάθωσι τα εγκαταλελειμμένα παιδιά ανάγνωσιν και γραφήν, αλλά και αριθμητικής και γεωγραφικής και της στοιχειώδους φυσικής να αποκτήσωσι γνώσεις είνε ανά-

γκη να μάθωσι ότι είναι Έλληνες και να ενισχύσωσιν όλίγοντας ψυχάς αυτών εις την Ελληνικήν ιστορίαν. Αλλά είναι ανάγκη προ πάντων να μάθωσιν ότι είναι χριστιανοί, να μάθωσι να εννοώσι το Ευαγγέλιον.» Η αιτία, όμως, της όλης προσπάθειας, της ίδρυσης δηλαδή της Σχολής Απόρων Παιδών, αποκαλύπτεται εύλογα στα λόγια του Σαρπ. «...Βοήθησον ο έμπορος το επί σοι, ίνα μη το εγκαταλελειμμένον τούτο παιδίον, εκκλίνον αύριον, σοι κλέψῃ τα προ του καταστήματός σου εμπορεύματα, ή τα εν τω τελωνείω εκτεθειμένα, ή τα κατά τόπους μεταφερόμενα· βοήθησον ο μεγαλόπλουτος το επί σοι, ίνα μη δια της εγκαταλείψεως προσέλθῃ ο κακούργος, όστις αύριον δια παντίων μέσων του προσφιλοῦς θα σε στερήσῃ χρήματος βοήθησον ο πατήρ, ίνα, τι βελτιώσῃ των παιδίων τούτων, βεβαιότερος είσαι, ότι λίθος τις αύρι-

Στη σχολή αυτή «...φοιτώσιν επί τα πολύ οι οψοκομισταί (= αυτοί που μετέφεραν τα ψώνια από τα μαγαζιά στα σπίτια - τα μπακαλόπαιδα) και οι μικροί εργάται, διδασκόμενοι και ηθικοποιούμενοι υπό ευγενών διδασκάλων»

ον δεν θέλει εύρει καθ' οδόν την κεφαλήν του προσφιλοῦς σου τέκνου, ουδέ καπνηλικός λόγος ή ακρέα βλασφημία τα τρυφερά αυτού και ευπαθή ότα. Βοηθήσωμεν πάντες, την ημετέραν ασφάλειαν δια της μικράς ταύτης θυσίας εξυμνηρούντες και ενισχύοντες...» Είναι χαρακτηριστικές οι τελευταίες λέξεις. Όλη αυτή η προσπάθεια έχει ένα στόχο: Την ασφάλεια των εκόντων και ότι τη μόρφωση σαν κοινωνική εξέλιξη.

* Η Γιώτα Καϊκα - Μαντανίκα είναι συγγραφέας (περισσότερα για τη Σχολή Απόρων παιδών στο βιβλίο της: «Πάτρα 1870-1900. Η καθημερινή ζωή της Πάτρας στην αυγή της Μπελ Εποχής».

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Η γειτονιά Κολοκοτρώνη και Κορίνθου στα 1850

Ο ΚΥΡ-ΑΓΓΕΛΗΣ Ο ΜΠΑΚΑΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΝΙΧΡΟ ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΟ

Είναι Κυριακή 24 Μαρτίου 1896 και ο «Νεολόγος» φιλοξενεί στην πρώτη του σελίδα ειδικό ρεπορτάζ συνεργάτη του, που υπογράφει ως «Μνήμων».

Πρόκειται για την περιγραφή ενός παντοπωλείου της Πάτρας, του κυρ Αγγελάκη, ενός «παλιού τύπου» της πόλης (δραστηριοποιήθηκε στα 1850-1860), με τον συντάκτη να κάνει λόγο πως εκλείπουν οι παλιοί εκείνοι τύποι. Κι όλα αυτά το 1896 όταν η Πάτρα ήταν, για τα σημερινά δεδομένα, μια μικρή κωμόπολη. Όμως τότε ήταν η 2η μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας!

Εχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να διαβάσουμε την μονογραφία του κυρ Αγγελάκη, ενός μπακάλη επί της Κορίνθου και Κολοκοτρώνη. Το δημοσίευμα είχε τίτλο «Πατριναί αναμνήσεις ο κυρ Αγγελάκης» και παρατίθεται με την ορθογραφία της εποχής: «Εκλείπουν οσημέραι οί παλιοί εκείνοι γειτονικοί παντοπωλεία, ώριμοι και σεμνοί νοικοκυραίοι παντοίας καταγωγής και προελεύσεως εις την έποικον ταύτην νέαν πόλιν των Πατρών, ποικίλης αμφιέσεως και πολλαπλού ιδιώματος γλώσσης, οτινες υπήρξαν εκ των πρώτων αυτής οικιστών και των εν αναλόγω μέτρω συντελεστών της προόδου αυτής και ακμής, καίτοι βαθμηδόν κατά τον αμειλικτον νόμον της εξελίξεως υπέκυψαν ούτοι και συνετριβήσαν και εξεμπενίσθησαν και έκαμαν τόπον εις άλλους διαδόχους αυτών εν επαγγέλματι και ιδιοφυία, εν ακμή και παρακμή. Τους παλαιούς εκείνους αξιοσέβαστους, ημπορεί τις να

☉ Η Κολοκοτρώνη και το Βλατερό, περίπου στα χρόνια που γράφτηκε το άρθρο για τον κυρ Αγγελή

Εις του Αγγελάκη το μαγαζί δεν απνυθύνοντο διά του «Έχεις, τούτο ή εκείνο», αλλά διά του «Δος μου μία δεκάρα ή μία πεντάρα, από τούτο η εκείνο»

είπη, μπακάλιδες, με τη φέσα και τη φουσανέλλα, ή τα βρακιά και τουζουλούκια, το δίμητο ή Μεσολογγίτικο ανοικτόλαιμο πουκάμισο, το κατάλευκον την Κυριακήν και βαθμηδόν υπόφαιον μέχρι του Σαββάτου, οι όποιοι μόλις ήξευραν να βάλουν την υπογραφή τους και να σημειώνουν πίσω από την πόρτα με το ταμπουρί εις δυσκατάληπτα ιερογλυφικά τα βερεσέδια των διεδέχθησαν τα σημερινά ελαφρά μπακαλάκια με την ντριλίνη πενιχράν ενδυμασίαν, τας καθημερινάς και τα φίνα κασμιρένια τας Κυριακάς, τα από του δημοτικού ή Ελληνικού Σχολείου του κω-

ρίου των κατερχόμενα εις την πρωτεύουσαν του νομού προς ανεύρεσιν τύχης και θεμελιωσιν σταδίου, τα καταρχόμενα αυτού εν τη ταπεινότητι υπηρεσία του πρώτου τυχόντος μαγαζιού, διατρέχοντα δι' ίδιου πενιχρού παντοπωλείου, μικρών οικονομικών και δανείων κεφαλαίων στερράν δοκιμασίαν τύχης και ικανότητος και καταλήγοντα άλλοτε μεν εις πλούτον και ευμάρειαν, άλλοτε δε την κρεωκοπίαν και τας πολιτικάς φυλακάς.

Ενας από τους παλαιωτέρους αυτούς αστούς της πόλεως ταύτης προ τριάκοντα ετών και πλέον ήτο ο κυρ Αγγελάκης ο

όποιος είχε ρίψει τας «Δηλώσεις» του, και το ολίγον αργύριόν του εις την ανατολική - μεσημβρινήν γωνίαν του 26ου τετραγώνου αυτής, την σχηματιζομένην εκ των οδών Κορίνθου και Κολοκοτρώνη και πήξας προχειρώς ισόγεια τίνα οικήματα επ' αυτής, εις μεν τας εκατέρωθεν πλευράς είχε στεγάσει την πολυμελή οικογένειάν του εις δε το κέντρον, την καθ' αυτό γωνίαν, είχε στήσει το μπακαλικάκι του. Και σήμερον σώζεται εις την αυτήν γωνίαν το αυτό παντοπωλείον υπό άλλους όρους όμως και συνθήκας νεωτεριστικώτερας. Ο Αγγελάκης ήτο μία διαυγής απλοϊκή μορ-

φή, στρογγυλού και ξυρισμένου προσώπου, και συρομένου ολίγον ή επικλινόντος εις την μίαν πλευράν βαδίσματος, με υπόβραχνον φωνήν, με κοντοβράκι βαθέως κυανού χρώματος, με το κυανούν του επίσης μείττανογίλεκο, με γυμνός το θέρος και την καθημερινήν τας κνήμας, εντός των εμβάδων του καλωσμέννας με φινίσιμη κυανήν κάλτσαν τον χειμώνα και τας ζορτάς, με το φέσιόν τον όρθιον και υψηλόν πάντοτε και διαρκώς επί της κεφαλής. Ητο ο γενικός προμηθευτής των μικρών αντικειμένων και τροφίμων της γειτονιάς, δυνάμενος, να ικανοποιήση διά του κατά το φαινόμενον πενιχρού εργαστηρίου του κάθε πρόχειρον απαίτησιν και την παραβολωτέραν των -περιοίκων από της βελόνες της κάλτσας και του ταμπάκου -εις τον όποιον ειρήσθω εν πάροδω πρέσκετο και ο ίδιος- της γραφίας μάμπης μέχρι του ολίγου νήματος και του κροσσε της εγγονής, του σύκου και της κουλουράς του μικρού εγγόνου. Εις του Αγγελάκη το μαγαζί δεν απνυθύνοντο διά του «Έχεις, τούτο ή εκείνο», αλλά διά του «Δος μου μία δεκάρα ή μία πεντάρα, από τούτο η εκείνο» και εις του Αγγελάκη δεν εφοβείσο να στείλης το μάλλον άπτηνόν παιδίον ή το μάλλον άνονον υπηρετικόν μήπως το γελάσο ο τίμιος παντοπωλής έπαιρνε τα λεπτά, έκαμε τον υπολογισμόν του και έδιδε στο δρόμι το πράγμα. Είχε και τα βερεσέδια του και τα κατέστρωνε διά τινας μουστέρηδες του από εβδομάδος εις εβδομάδα επί επιμήκων τεμαχίων κάρτου με σχήματά τίνα προσομοιάζοντα εις τα γράμ-

☉ Η Κική Τζόλα, που με τον σύζυγό της Παναγιώτη, διατηρούσαν επί χρόνια μπακαλικό στην Εγλυκάδα στη γωνία των οδών Παρασευσοπούλου και Εγλυκάδος (αρχείο Γρηγόρη Τζόλα)

☉ Το περίφημο εδωδιμοπωλείο του Ευάγγελου Χ. Μέξα «Το Εθνικόν», στη γωνία Κορίνθου - Αγίου Νικολάου το 1937. Η υπάλληλος με την ποδιά ποζάρει στην γωνιακή καμάρα (Doreen D. Canaday / Blegen Library Archives)

ματα του αλφαβήτου και άλλα φανερόντα, ακοπώτερον αυτά, τους αραβικούς αριθμούς, εις τους οποίους όμως και την πρώτην πράξιν της επιστήμης αυτής ήτο όσο δεινός τόσο και ακριβής και ως δεν ήτο φόβος η μνήμη του ή η άγνοιά του να διαπράξη λάθος τι ή παράλειψιν προς ζημίαν του, ούτω δεν υπήρχεν ενδιασμός μήπως περιπέτεια της μνήμης ή ασφαλέμενος υπολογισμός του παραβλάψη τον μουσική του δι' επί πλέον κονδύλιον τινός. Καί ήτο μεν καθ' όλον τον χρόνον καλώς εφωδιασμένον τό παντοπωλείον του του κυρ Αγγελάκη, αλλά την μεγάλην τεσσαρακοστή δεν ήξεύρω πως ηφθόνη και έβριθεν εξαιρετικώς ίσως ένεκεν και του εξαιρετικού θρησκευτικού αισθηματίας του ιδιοκτήτου, όπερ τον καθωδήγει εις τας εκλεκτότερας σαρακοστιανάς προμηθείας του, μη εξαιρουμένου και του μαύρου χαβιαριού, του οποίου τότε η τιμή δεν είχε φθάσει εις τα απρόσιτα σημερινά ύψη και η των 50 δραμιών ισοδυναμεί με την των 10 σημερινών την δε μεγάλην εβδομάδα, το μεν εκ της εντάσεως του αισθήματος αυτού φαίνεται, το δε εκ της προσεγγίσεως της μεγάλης ημέρας του Πάσχα δεν έπληκει πλέον το άκούραστον του κυρ Αγγελάκη, όστις άλλως, άλλον αναπληρωτήν ή βοηθόν εις το κατάστημά του και τη δουλειά του δεν πννόει να προσλάβη ή προσωρινώς μόνον την σύζυγον του, μίαν σεβασμίαν όντως και αγαθοτάτην εύσωμον και στερεάν νοικοκυρά του καιρού εκείνου και της γειτονιάς.

Είπον ότι ο κυρ Αγγελάκης κατείχε διά του παντοπωλείου του, του σπιτιού του και της αυλής του μέγα γωνιαίον οικόπεδον, της οδού Κορίνθου. Αί τας επισήμους αυτές ημέρας δεν τον έφθανεν αυτό και έβαζε χέρι και εις την αντικρυνήν γωνίαν την δυτικομεσημβρινήν η όποια απετέλε και αύτη οικόπεδον ανοικοδόμητον εφ' ου έκιντο λίθοι μεγάλοι εκ παρεμποδισθείσης οικοδομής. Από την μεγάλην Δευτέραν, εκκαθάριζεν, εσάρωνε πέριξ, ετοποθέτει τους λίθους, την μεγάλην Τετάρτην ήνοιγεν επι αυτού, μικρόν λάκκον επιμήκη και στρογγυλού εις το εν άκρον και τη μεγάλην Πέμπτην το πρωί νύκτα - νύκτα ιδού αυτός εγκαθιδρυμένος εκεί υπό πρόχειρον σκιάδα -διότι, φαίνεται, έμισε τας ακτίνας του ήλιου, έστω και του Απριλίου και του Μαρτίου-σκυμμένο προ του λάκκου, εφ' ου εκόκλαζε μεγάλη κύτρα ή καζάνι, το αυτό των κουκιών, με ερυθράν ωραάν βαφήν, εν η ενεβάπτιζε και έβραζε και έβραφε δι' ωραίου χρώματος. Όλα τα αυγά της γειτονιάς και τα προ το εμπόριον ολίγα υλικά του είχε δε εξαιρετικήν επιτηδειότητα και μοναδικήν εμπειρίαν αποκτείσει ο κυρ Αγγελάκης εις την εργασίαν αύτην. Όχι μόνον επετύγχανεν ωραίον ερυθρόν χρωματισμόν, του οποίου το μυστήριον αυτός μόνον κατείχε τον καιρόν εκείνον, αλλά και κατώρθωνε εντός των δικτυωτών του να μη θραύει ή ραγίξη κανέν αυγόν, ώστε να ει-

● Μπακάλικο μιας άλλης εποχής (φωτ. αρχείου)

● Ράφια από μπακάλικο (φωτ. αρχείου)

● Κατεβαίνοντας με την άμαξα στην Κολοκοτρώνη, κάτω από τη Ρήγα Φεραίου

Ο κυρ Αγγελάκης κατείχε διά του παντοπωλείου του, του σπιτιού του και της αυλής του μέγα γωνιαίον οικόπεδον, της οδού Κορίνθου

σέρχεται εντός το χρώμα, εις το βράσιμον δε εκάστης περίοδος εντός των ξεχωριστών δικτύων να ικανοποιή πληρέστατα την θέλησιν και ιδιοτροπίαν των πολυαριθμών πελατών του, παρασκευάζων τα αυγά των ολίγων ή πολύ σφικτά ή απαλά ή μελάτα ακριβώς όπως έκαστος τα διάτασσε. Ητο μεγάλη η προσοχή και υπομονή του κυρ Αλεξάκη, δι' αυτό πέριξ του εκένην την ημέραν εβόμβει συρφετός παιδιών, υπηρετιών, νοικοκυράδων και νοικοκυρέων ακόμη, όχι μόνον της γειτονιάς αλλά και από ανωτέρας συνοικίας προστρεχόντων εις την κύτραν του, προ της οποίας τοποθετημένο επί χθαμαλού σκίμποδος, απαθέστατος και μόνον με το

φέσι ολίγον πλέον του συνήθους επικιλνές και εν ανωμαλία ο κυρ' Αγγελάκης διαπεραίονε χωρίς να συγχυσθή τέλειον όλην την ύπηρεσίαν του και την συναλλαγήν του και την ανταλλαγήν των ωών του -διότι δεν έβραφε αντί λεπτών αλλ' αντί ωών- έκων και τον νουν του εις το αντικρυνό μαγαζι και την αναπληρούσαν αυτόν εκεί σύζυγον του. Ενα μόνον πράγμα ήδύνατο να τάρχη τον καλόν κυρ Αγγελάκη και να τον κάμη να χάση και τ' αυγά και τα καλάθια. Η ζουρλαίς. Αυτά τα αναθεματισμένα πυροτεχνήματα, καίτοι στοιχειώδη ακόμη τότε, καίτοι μη ανθρωθέντα έτι και κατασταθέντα χαλκούνια και σαί-

τες τα εφοβετο δι' αύτο έκλειεν ενωρίς - ενωρίς το μαγαζι του και δεν επήγαινε εις την εκκλησίαν τας θορυβώδεις εκείνας εσπέρας της μεγάλης εβδομάδος, ούτε εις τον επιτάφιον ούτε εις την Ανάστασιν, και ότε εκάθητο επί του αναπεπταμένου πεδίου προ του χρηματιστηρίου του την ημέραν της μεγάλης Πέμπτης και του Σαββάτου, ηγείρετο εις προφανή ταραχήν και θόρυβον άμα ήκουε μακρόθεν τον σίζον του καταρμένου αυτού πυροτεχνήματος, διότι οι σπινθήρες δεν διεκρίνοντο εις το φως της ημέρας, αν και ήτο βέβαιος ότι δεν θα έφθανον μέχρις αυτού, καθότι όλοι οι παριστάμενοι γνωρίζοντες την δικαίαν άδυναμίαν του και φοβούμενοι διά... τα αυγά των, μετεβάλλοντο εις τόσα αστυνομικά όργανα προς καταδίωξιν των άκακων έτι αυτών πυροτεχνημάτων, καταδίωξιν αποτελεσματικώτεραν της των σημερινών και κατορθούσαν να τηροί τον κυρ' Αγγελάκην υπό είδος τι προστασίας εν τη Ερυθραία του. Φαίνεται ότι ο φόβος αυτός του αγαθού παντοπώλου δεν ήτο άσχετος προς παρελθόν τι δυστύχημα μέρους της ενδυμασίας του προσαχθέντος ολοκαύτωμα άλλοτε, εσπέραν τινά της μεγάλης εβδομάδος εις την ευλάβειαν των αρεϊμάνιων χριστιανών του Βλατερού και του Αγίου Νικολάου. Εν τούτοις έδυσεν ανέφελος ως επί το πλείστον ο ήλιος της μεγάλης Πέμπτης εσυμάζευεν ο κυρ' Αγγελάκης όλα τα μαγαζα του, περιωρίζετο την μεγάλην Παρασκευήν εις το παντοπωλείον του, εις κηροποιίαν, εις αγοράν και πώλησιν κόρτου διά τα αρνά και το μέγα Σάββατον πάλιν η διά τα αυγά εγκαθιδρυσίς του εις το οικόπεδον και η επί αυτού μεγάλη προπαρασκευή διά την πρωίαν της επομένης Κυριακής του Πάσχα. Επί του αυτού οικόπεδου εξη-

κολούθει να είναι ανηρτημένη η σημαία της κατοχής του κυρ' Αγγελάκη και το ήμισυ της επισήμου εκείνης ημέρας όχι πλέον χάριν του δημοσίου, αλλά προ όμοιο sua (Σ.Σ. υπέρ πίστεως και πατριδος) δύο - τριών έτι καλών γειτόνων, διά το ψήσιμον του αρνιού. Ητο γενικόν, γενικώτατον έτι τότε το έθιμον του οβελίου αμνού και ο μη έχων κατάλληλον μέρος εντός του οίκου προσέφευγεν εις το προαύλιον του γείτονος, ως το εγγύς άφρακτον οικόπεδον και δεν υπήρχεν αναπεπταμένον μέρος, αφ' ου να μη αναθρώσκη καπνός και κίνισσα ευάρεστος χαρακτηρίζουσα ιδιαιζόντως την ημέραν εκείνην. Ο διά το βάψιμον των ωών ανοιχθείς λάκκος υπό του καλού μας παντοπώλου εκρησίμευεν ως εστία του ιερού πυρός, εν η εσωρεύετο η ανθρακιά η προωρισμένη να ροδίση τους τέσσαρας περί αυτήν τεταγμένους αμνούς και στρυφογυριζόμενους στη σουβλα υπό τεσσάρων - πέντε παλληκαριών και παλληκαρισών ενίοτε, υπό την γενικήν διεύθυνσιν και επιστάσιν του κυρ' Αγγελάκη, κρατούντος ως στραταρχικήν ράβδον μακράν δικάλαν και διά αυτής ζωπυρούντος το πυρ και στηρίζοντος τα καταπεπομένα μέλη του. Από καιρού εις καιρόν και μικρόν φλασκίον ή φιάλη εις τας διαταγάς του περιεχομένη από χειρός εις χείρα εζωπύρου το μένος και την υπομονήν των λειτουργών αυτών της θυσίας και του αρχιλειουργού, παλαιά δε καραμπίνα και αυτή από χειρός εις χείρα, μεταβαίνουσα, απέδιδε τας τιμάς διά συνεχών εκपुरσοκροτήσεων. Ηδη η προϊύσα όρεξις η ενταθείσα ευάρεστος οσμή, τα χαράγματα των μπρών του σφαγίου και αι πρόχειροι δοκιμαί φανερόντως το τέλος της θυσίας. Ο κυρ' Αγγελάκης με επί ώμου την δικάλαν παρακολουθεί τους δύο φορείς του εις την αύλειον θύραν της κατοικίας του. Μετά τέσσαρας ώρας εάν εβλέπατε τον κυρ Αγγελάκην εξερχόμενον αυτής επί κεφαλής της οικογενείας του και οδεύοντα προς τον Άγιον Ανδρέαν εις την Αγάπη, διά να ακούση το Ευαγγέλιον ρούσικα και ίδη τον Ιούδαν καιόμενον, δεν θα τον εγνωρίζατε. Η ενδυμασία του από κεφαλής μέχρι ποδών όλη καινούργια, αστράπτουσα και λάμπουσα κολληρισμένη και δυσοικονόμητος, το φέσιον υψηλότερον, η φούντα μακροτέρα, αι κάλτσι θαύμα ιδέσθαι, η αναζυρίς η κατπράμενη πολύ μακρά άμως, καθιστώσα το βάδιμά του το φυσικά υπόσυρτον μάλλον υποσκάζον. Τώρα μόλις, ήτο εντελής ελεύθερος και επήγαινε να εκτέλεση τα θρησκευτικά του καθήκοντα. Τη νύκτα που να αλλάξη, που να συγρισηθή, που να υπάγη εις την Ανάστασι, καθώς ήτο κουρασμένος και εν προσδοκία άλλης πρωινής εργασίας της σπουδαιότερας πασιών! Απεγέθη μεν τον πασιό του, έψαλλε το «Χριστός Ανέστη» αλλά βεβιασμένως, στοιχειωδώς. Ηδη πλέον έφαγε καλά, έπιε καλύτερα, άλλαξε εστολιότητα, είναι Λαμπρή».

ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΣΤΑ ΜΑΓΑΖΙΑ

Συνέβη στην παλιά Πάτρα

ΑΣΠΡΟΜΑΥΡΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΓΟΡΕΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΝΩΝ

Μερικές χαρακτηριστικές εικόνες από το πως λειτουργούσε η αγορά βασικών ειδών τροφίμων στην παλιά Πάτρα. Μπακάλικα, παντοπωλεία, κρεοπωλεία και πολλά ακόμα μαγαζιά των περασμένων δεκαετιών:

1

2

3

4

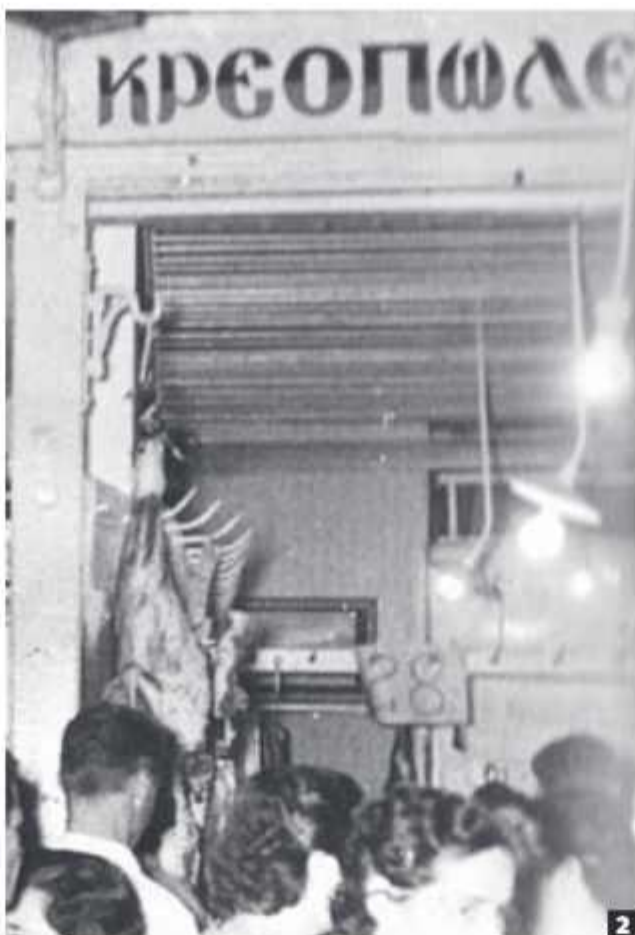

5

6

1 Ο Ιωάννης Καραμούζης, μπροστά από το μπακάλικό του που βρισκόταν στη γωνία των οδών Παντοκράτορος και Νοσοκομείου (αρχείο Βάσως Κουτρομπή) 2 Πάγκο μικροπωλητών χαμηλά στην οδό Ερμού, το 1933 (EBAY) 3 Το σφωραλαχανοπωλείο «Αφροδίτη» του Πασματζή στην Αγίου Ανδρέου, μεταξύ Ερμού και Αγίου Νικολάου, τον Μάη του 1941 κι ενώ ο Ιταλικός Στρατός Κατοχής έχει αφιχθεί στην πόλη (αρχείο Lese) 4 Πουλώντας ζωοτροφές και (ζωντανά) πουλερικά το 1953 (Ellen Auegbach) 5 Το παντοπωλείο του Νίκου Μοίραλη λίγο πριν τον Πόλεμο. Βρισκόταν Αγίου Ανδρέου (μεταξύ Ζαΐμη και Αράτου) 6 Στο περίφημο Παντοπωλείο που λειτουργούσε μέχρι τα '90ς, του Γιάννη Γιαννόπουλου (Κορίνθου και Φιλοποίμενος). Ίδια εικόνα και στην «Βλάχα» στην πλατεία Βουδ, του κυρ - Παναγιώτη στους «Πέντε δρόμους», σε ένα ακόμα παντοπωλείο στη Ρήγα Φεραίου και Παντανάσσης κ.α. (αρχείο Ντίνης Γιαννοπούλου)

1 Ο αείμνηστος κυρ-Γιώργης μπροστά στον πάγκο του (αρχείο Παναγιώτη Πορφυρόπουλου) 2 Κρεοπωλείο στην οδό Γούναρη (και Κανακάρη) μέσα δεκαετία '50 (αρχείο Νίκου Σαραφόπουλου) 3 Το οπωροπωλείο Αγγελόπουλου (αρχείο Ζ. Μαυρίδου) 4 Το μπακάλικο του Σπυρόπουλου στο Μαρκάτο τη δεκαετία του '60 (αρχείο Δήμου Πατρέων) 5 Το μπακάλικο του Πορμώνη στη οδό Γερκωστοπούλου το 1994 (από το βιβλίο «Πάτρα» του Π. Σωτηρόπουλου) 6 Μπροστά στο ψηλικάζιδο της Θάλας Περπερίδου στην πλατεία Ελευθερίας τέλη δεκαετίας '60 7 Στο ψηλικάζιδο του Μπούσια τη δεκαετία του '50 8 Διαφήμιση για φθνά είδη διατροφής στο κατάστημα «Πατρέας» το 1990μ (αρχείο Οδυσσέα Ξεριζωτή)

ΕΠΙΛΟΓΕΣ

ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ 24-25 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Τα μαγαζιά με ρούχα, παπούτσια και είδη σπιτιού στην παλιά Πάτρα

⇒ Τα πρώτα μαγαζιά με είδη πρώτης ανάγκης λειτουργούσαν ήδη από τον 19ο αιώνα ⇒ Ιστορική αναδρομή ⇒ Αρκετά είδη ήταν εισαγωγής ⇒ Καταστήματα που χάθηκαν ⇒ Εξυπηρέτηση - προσωπικό - οι ιδιοκτήτες ⇒ Φωτογραφικό οδοιπορικό ⇒ Πως καλύπτονταν οι ανάγκες ένδυσης και υπόδησης ⇒ Παλιές ιστορίες ⇒ Τα απαραίτητα είδη για το σπίτι

